

Alain Coulon: L'ethnomethodologie.

Presses Universitaires de France, 3., javított kiadás.

Párizs, 1993. 127 o. Bibliográfia: 124–125 o.

Az etnometodológia amerikai szociológiai irányzat, amely az 1960-as években született Kalifornia egyetemi világában. Alapműve Harold Garfinkel *Studies in Ethnomethodology* című könyve. A nevében szereplő *ethno-* előtag nem utal az etnográfiaira, bár módszertani szempontból helyel-közzel érintkezik a két tudományzakkal. A szerző szerint a hétköznapi és hétköznapi cselekvéssel való kapcsolatot fejezi ki.

Mi az etnometodológia, amelyről ez a könyv összefoglaló képet ad, és miben különbözik a „szabályos” szociológiától?

A hagyományos szociológia, amelynek céljait Durkheim tűzte ki, elméleti, egzaktásra és elméletiségre törekvő tudomány. Elméletei, kategóriái vannak, ezeknek rendszerében észleli, illetőleg helyezi el a társadalom tényeit és igyekszik kvantitatív, statisztikai formában rögzíteni őket. Az etnometodológia viszont előfeltevések nélkül közeledik a társadalmi lét mindennapjaihoz. „Vissza kell térni a tapasztalathoz, s ez megkívánja az adatgyűjtés módszereinek és technikáinak, valamint az elméleti konstrukciónak a módosítását. Az etnometodológusok abból a feltételezésből indulnak el, hogy a mindennapi tények eltorzulnak, amikor a 'tudományos leírás rácszatán át' vizsgálják őket. A szociológiai leírások nem ismerik a cselekvő ember gyakorlati tapasztalatát, akit nem racionális lénynek tekintenek.” (26. o.) Az etnometodológia tárgya „a módszerek, amelyeket én meg a hozzám hasonlók alkalmazunk a hétköznapi ügyek folyamatos irányításában, így felismerhetjük egymást mint azonos világban élőket”. Az etnometodológia tehát az elmélet helyett a hétköznapi élet sűrűjében tájékozódik, nem kvantitatív, hanem kvalitatív összegzésre törekszik és elismeri, hogy teret ad több-kevesebb szubjektivitásnak.

Ennek megfelelően alakulnak ki az etnometodológia kulcsfogalmai. Ötöt jelöl meg a könyv. A *gyakorlat*, az emberi cselekvés az első, ehhez tartozik az *accomplissement*, a „teljesítés”, vagyis az, amit az emberek a hétköznapi életben megtesznek, elérnek. Az *indexikalitás* első renden nyelvi jellegű: eszerint a mondatok indexek, azaz mutatók, önmagukban nem fejezik ki a közlést, csak rámutatnak a közlés tárgyára, az ad nekik értelmet. (A recenzens, bár nyelvész, ezt a fejtegetést kissé nehezen értette: éppen nyelvészeti szempontból nem egészen világos.) A *reflexivitás* a leírás és a való tény egymásba kapcsolódása: az etnometodológia szerint a társadalomban történő cselekvés és annak leírása lényegileg azonos. – A negyedik kulcsfogalmat a szerző a mestereitől átvett angol szóval „Accountability”-nek nevezi és *leírhatónak* fordítja: a hétköznapi cselekvések szerves rendje racionálisan leírható és a leírás közvetlenül vonatkoztatható a gyakorlatra. Végül kulcsfogalom a „tag”, *membre*, vagyis az egyén hozzátartozása valamely csoporthoz, illetőleg intézményhez, s ami azzal jár: a csoport nyelvhasználatának és kulturális rendszereinek ismerete, elfogadása, gyakorlása.

A további fejezetekben a szerző kutatási eseményeket, tesztelő csoportbeszélgetéseket mutat be, hétköznapi (például férj - feleség) párbeszédet elemez annak szemléltetésére, hogy az etnometodológia a hétköznapi legprózaibb közvetlen valóságában működik, nem az elmélet zárt magasságaiban, mint a hagyományos szociológia.

A szociológia fontosnak tartja a nevelés, az iskola, az ifjúsági magatartás és beilleszkedés vizsgálatát. Erről a könyv VI. fejezetében olvasunk. Itt is a hagyományos szociológia elmarasztalásával kezdődik az okfejtés. Az etnometodológusok szerint a szociológia fekete dobozként kezeli a nevelést és a tanügyet: megvizsgálja a bemenetet, az inputot és a kimenetet, az outputot, és ami a kettő között történik, arról nincs mondanivalója – általában csak azt közli, hogy a társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődnék. *Coulon* és

Könyvekről

munkatársai szerint a kutatás figyelembe veheti ugyan a külső tényezőket, mint amilyen az egyén szociális sorsa vagy – akár – a tanterem mérete, alakja, de a lényeg a *személyközi kapcsolat és érintkezés, az interakció*. A tanteremben a fő tényező a pedagógus magatartása (nem a módszere), nyelvi és nem nyelvi megnyilvánulásai, valamint a tanulók stratégiája, amelyet azért „fejlesztnek ki”, hogy a tantermi folyamatokat a maguk javára fordítsák. Az interakció másik tartozéka a tudás értékelése. Az etnometodológia nem hisz a tesztek objektivitásában. A kérdések nem mondják ugyanazt mindegyik iskolásnak, mert az egyén a maga fogalomanyagával közelíti meg őket. A másféle és a szóbeli tudásmérésben nagy a pedagógus szerepe, mert közbevetett kérdésekkel, ismétlésekkel, gesztusokkal irányítja a tanulót. Egy kísérletben kimutatták, hogy az osztályzat 27, egy másikban pedig 44 százalékkal több tudást regisztrál, mint amennyi megfelelne a valóságnak. Ezután a pályaválasztási tanácsadás kerül sorra; a szerző azt igyekszik bizonyítani, hogy a tanácsadót szinte hatalmában tartja a szubjektivitása, s ennek hatására kialakított véleményét átviszi az előtte ülő személyre. Az elsőéves egyetemistákat jórészt a „hallgatói mesterség” sikeres elsajátítása tartja meg az egyetemen vagy veti ki onnan. Mindezek kívánatosak teszik, hogy a diákok képességeiről, adottságairól másként ítéljünk, mint eddig.

Az ifjúsági bűnözés megítélését is a hagyományos szociológia tévútjának tartja. Egy tizenöt éves lány példájának részletes elemzésével mutatja meg, hogy a fiatalkorú bűnelkövető a kihallgatás során nem azt mondja, amit kellene, ami a valóságot feltárná, hanem, amit a nyomozó és a szociológiai képzettségű hivatalos pártfogó elvár tőle.

A könyv terjedelméhez mérten igen bő a szakirodalmi jegyzék. Friss, 1992-ben megjelent munkák is akadnak benne, sőt a szerző 1993-ban megjelent publikációja is. Külön érdekességként észlelhetjük a listában, hogy mennyi angol nyelvű szakkönyvet fordítottak le franciára, jöllehet az etnometodológia művelői is, más szociológusok is tudnak bizonyára angolul.

Miként értékeljük a könyvet és a benne ismertetet tudományos irányzatot? Ki ezt fogadhatja el és hasznosíthatja belőle a maga meggyőződése és tapasztalatai alapján, ki azt.

Mindenestül elfogadni ugyanolyan gondolati engedékenység lenne, amilyennel a szerző a hagyományosnak nevezett szociológiát vádolja. Egy általános érvényű, a nevelés számára is figyelmeztető üzenetet kétségtelenül tartalmaz: nem csak régi, konzervatív tabuk vannak, a maga tabuit a modernség és a szigorú tudomány is megteremtheti.

Bán Ervin

Nagy Mária: Tanári szakma és professzionalizálódás

OKI Keraban Kiadó, Budapest, 1994. 104 o.

A recenzius örömmel jelenti: valódi esemény történt a magyar oktatáskutatás fejlődésében.

Önmagában is jelentős esemény, hogy újabb kötet született a magyar társadalomtudomány egyik legfiatalabb alágazatában az oktatáspolitikakutatásban, abban az alágazatban, mely egyre inkább jól elkülöníthető jegyekkel rendelkezik, mind egyik szülőjétől a cselekvő aktorok helyett inkább objektív folyamatokban gondolkodó oktatásszociológiától, mind a másiktól, a tényleges alrendszerektől elvonatkoztató klasszikus politológiától.